

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра психології та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Особливості проявів тривожності у дітей молодшого шкільного віку в системі
дитячо-батьківських відносин та засоби їх психологічної оптимізації

Виконав студент групи Пм-2
спеціальності 053 Психологія
Діброва Анна Анатоліївна
Керівник: ___ Панов М. С.
Рецензент: ___ Велитченко Л. К.
Нормоконтроль ___ Поліна Бондар

Запоріжжя
2024

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 92 с., 7 рис., 81 джерело.

Об'єкт дослідження – емоційна та міжособистісна сфера дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – особливості проявів тривожності у дітей молодшого шкільного віку в системі дитячо-батьківських відносин. Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу літератури та емпіричного дослідження вивчити особливості впливу батьківських відносин на прояви тривожності у дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження:

1. Теоретичний аналіз – був проведений з метою дослідження основних етапів розвитку наукової думки за даною проблемою, а також пошуку, вивчення та систематизація зібраних матеріалів;

2. Тестування – як процедура вживання стандартизованих психологічних методик, призначених для порівняльної кількісної оцінки у досліджуваного вивчаємої психологічної якості було використано із залучанням наступних методик: малюнковий тест «Кінетичний малюнок сім'ї» (Р. Бернс і С. Коуфман); методика «Незакінчені речення»; методика «Дитячий варіант шкали явної тривожності» (А. Прихожан); методика «Батьківське відношення до дітей» (А. Варга, В. Столін) анкета для батьків.

3. Математична обробка даних – була використана для пошуку й виявлення достовірних зв'язків психічних і поведінкових явищ, або наслідків.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ, ТРИВОЖНІСТЬ, ДІТИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВІДНОСИНИ, ПСИХОЛОГІЧНА ОПТИМІЗАЦІЯ.

ВСТУП

Традиційно головним інститутом виховання є сім'я. Те, що дитина в дитячі роки придбає в сім'ї, зберігає протягом всього подальшого життя. Важливість сім'ї як інституту виховання обумовлена тим, що в ній дитина знаходиться протягом значної частини свого життя, і по тривалості своєї дії на особу жоден з інститутів виховання не може порівнятися з сім'єю. У ній закладаються основи особи дитини, і до моменту, коли вона йде до школи дитина вже більш ніж наполовину сформувалася як особа.

Сім'я може виступати як позитивний, так і негативний чинник виховання. Позитивна дія на особу дитини полягає у тому, що ніхто, окрім найближчих для нього в сім'ї людей – матері, батька, бабусі, дідуся, брата, сестри, не відноситься до дитини краще, не любить його так і не піклується стільки про нього. І разом з тим ніякий інший соціальний інститут не може потенційно завдати стільки шкоди у вихованні дітей, скільки може зробити сім'я.

Сім'я – це особливого роду колектив, що виконує у вихованні основну, довготривалу і найважливішу роль. У тривожних матерів часто зростають тривожні діти; честолюбні батьки нерідко так пригнічують своїх дітей, що це призводить до появи у них комплексу неповноцінності; нестриманий батько, що виходить з себе з щонайменшого приводу, нерідко, сам того не відаючи, формує подібний же тип поведінки у своїх дітей і таке інше.

На думку авторів (В. Астапова, С. Дорофєй, Є. Коць, С. Максименка, М. Савчина, О. Турчак та ін.) дитина як найчутливіша частина соціуму схильна до різноманітних негативних дій.

Останніми роками, як свідчать спеціальні експериментальні дослідження, найпоширенішими явищами є тривожність і страхи у дітей (Ю. Бабаян, О. Казаннікова, О. Турчак, О. Ходаковська, С. Шпак та ін.).

Однією з умов, що впливають на прояв тривожності у дітей, як указують дослідники Г. Бевз, Т. Гончаренко, О. Казанкова, Н. Маєвська, О. Ромах і інші, є психологічний мікроклімат сім'ї.

Для маленької дитини сім'я – це цілий світ, в якому він живе, діє, робить відкриття, вчиться любити, ненавидіти, радіти, співчувати. Будучи її членом, дитина вступає у певні відносини з батьками, які можуть робити на нього як позитивний, так і негативний вплив. Внаслідок цього дитина росте або доброзичливою, відкритою, товариською, або тривожною, грубою, лицемірною, брехливою.

На думку Д. Батлер, І. Стрілецької, О. Шатковської та інших, батьківські відносини – це система різноманітних відчуттів до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в спілкуванні з ним, особливостей сприйняття і розуміння характеру і особи дитини, її вчинків.

Для розвитку позитивних дитячо-батьківських відносин дорослі повинні володіти певним рівнем знань по проблемі виховання і взаєностосунки з дитиною (Л. Боярин, Л. Фролова і інші).

Тому актуальність проблеми дитячо-батьківських відносин залишається незмінно гострою впродовж всього розвитку психологічної науки і практики.

Об'єкт дослідження – емоційна та міжособистісна сфера дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – особливості проявів тривожності у дітей молодшого шкільного віку в системі дитячо-батьківських відносин. Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу літератури та емпіричного дослідження вивчити особливості впливу батьківських відносин на прояви тривожності у дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз літературних джерел з проблеми дослідження.
2. Здійснити відбір методів та провести емпіричне дослідження. 3.

Обробити дані дослідження, зробити аналіз і інтерпретацію.

4. Сформулювати висновки щодо даних дослідження та програму психологічної оптимізації проявів тривожності в системі дитячо-батьківських відносин.

Методи дослідження:

1. Теоретичний аналіз – був проведений з метою дослідження основних етапів розвитку наукової думки за даною проблемою, а також пошуку, вивчення та систематизація зібраних матеріалів;

2. Тестування – як процедура вживання стандартизованих психологічних методик, призначених для порівняльної кількісної оцінки у досліджуваного вивчаємої психологічної якості було використано із залучанням наступних методик:

– малюнковий тест «Кінетичний малюнок сім'ї» (Р. Бернс і С. Коуфман);

– методика «Незакінчені речення».

– методика «Дитячий варіант шкали явної тривожності» (Г. Прихожан)

– методика «Батьківське відношення до дітей» (Г. Варга, В. Столін)
анкета для батьків.

3. Математична обробка даних – була використана для пошуку й виявлення достовірних зв'язків психічних і поведінкових явищ, або наслідків.

Теоретико-методологічною основою нашого дослідження є: положення про закономірності розвитку дітей дошкільного віку у контексті культурно історичної теорії Л. Виготського; положення діяльнісного підходу в навчанні (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.); основні положення теорії корекційно-спрямованого навчально-виховного процесу та його вплив на внутрішні процеси розвитку (І. Бех, О. Глоба, В. Бондар, Л. Вавіна, В. Засенко, С. Максименко, С. Миронова, Н. Пахомова, О. Таранченко, М. Тарасевич, В. Тарасун, С. Трикоз, О. Хохліна, Л. Фомічова, А. Шевцов та ін.); теоретичні основи оптимального застосування засобів педагогічного впливу,

використання індивідуального та диференційованого підходів у навчанні (Ю. Бабанський, О. Бударний, І. Єременко, С. Шацький та ін.); принцип єдності психіки й діяльності (Г. Костюк, О. Леонтєв, О. Ткаченко та ін.).

Експериментальна база: Запорізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 66 Запорізької міської ради.

Практичне значення роботи полягає в тому, що підібраний пакет методик може бути використаний для дослідження проявів тривожності у молодших школярів а також виявлені особливості зв'язку цих проявів із відносинами з батьками, може стати теоретичною основою для розробки корекційної програми. Розроблена корекційно-розвивальна програма бути використана психологами для оптимізації тривожності та покращенню дитячо-батьківських стосунків.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел загальною кількістю 81. Загальний обсяг 92 сторінок, основного тексту – 72.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити наступні загальні висновки. Таким чином, отримані дані є основою для подальших досліджень по даній проблемі, у тому числі переконують, що встановлення певних причин підвищеної тривожності, а також застосування цілеспрямованих корекційно розвиваючих занять реально впливають на зниження тривожності в поведінці дітей молодшого шкільного віку.

Робота із психопрофілактики й подолання тривожності в дітей молодшого шкільного віку повинна носити не вузько функціональний, а загальний, індивідуально-орієнтований характер, сфокусований на тих факторах середовища й характеристиках розвитку, які в кожному віці можуть стати причиною тривожності. Роботу варто здійснювати на рівні всіх структурних компонентів тривожності, з орієнтацією на її вікові й гендерні «піки» й індивідуальні «зони уразливості» для кожної дитини.

У профілактиці й подоланні тривожності в дітей істотну роль відіграє забезпечення дитини необхідним набором засобів і способів дій у значимих для неї ситуаціях, вироблення індивідуальної ефективної моделі поведіння.

Підчас дослідження було реалізовано ряд завдань. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що тривожність – серйозний емоційний бар'єр, що ускладнює життя дитини, впливає на психічне здоров'я дітей.

Однією з основних причин дитячої тривожності є порушення дитячо батьківських відносин. Це в основному походить від того, що батьки недостатньо знають психологічні особливості своєї дитини, використовують методи виховання своїх батьків.

Для реалізації практичних завдань було проведено експериментальне

дослідження в ході якого було виявлено, що в половині випадків розвиток дитячо-батьківських відносин знаходиться на середньому рівні, в 20% випадків діти не задоволені емоційним положенням в сім'ї. У таких сім'ях у дітей високий або середній рівень тривожності, пов'язаний зі страхом фізичного покарання, страхом залишитися удома одному, відсутністю батьківської ласки; криками батьків за провину.

Крім того, більшість батьків не володіє достатнім рівнем знань про особливості віку своєї дитини, про форми, способи, методи виховання; більшість сімей використовує неефективні відносини з дитиною, що призводить до збільшення тривожності у дітей.

Після проведення діагностики та її обробки, для визначення сили та спрямованості кореляційного зв'язку між двома ознаками (високою тривожністю та негативними відносинами) був використаний коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Результати дозволяють говорити про наявність позитивного кореляційного зв'язку між негативними батьківськими відносинами та високим рівнем тривожності у дітей. Таким чином, гіпотеза, висунута на початку дослідження підтвердилася.

Дана програма не являє собою єдиний закінчений варіант, вона може бути розширеної, але важливо дотримуватися порядку, при якому вправи, спрямовані на знайомство й саморозкриття учасників, були зосереджені в перших заняттях, а вправи, орієнтовані на позитивну зміну способів взаємодії – ближче до закінчення циклу.